

Важливий ще один ракурс співвідношення майнових прав та речей, який став можливий у зв'язку з непослідовністю їх регулювання в українському законодавстві. Відомо, що не тільки цивільне право оперує поняттями таких об'єктів, як майнові та речові права, частки та паї, а також регулює права на окремі види речей. Наприклад, земельні ділянки регулюються Земельним кодексом, а права на ці об'єкти, у тому числі їх виникнення – земельним законодавством. Між останнім і цивільним законодавством нерідко виникає неузгодженість щодо прав на земельні ділянки та корпоративних прав або прав членства.

Так, якщо в цивільному законодавстві однозначно встановлено, що об'єктом прав учасника господарського товариства є частка в статутному капіталі або акція, а об'єктом прав члена кооперативу – пай, то земельне законодавство оперує поняттям земельного паю. У 1999 і 2001 роках указами Президента України [4, 5] регулюються майнові паї членів КСП, надається можливість не тільки їх купівлі-продажу та дарування, а й оренди. Продовжив таку тенденцію Закон України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» 2003 року [6]. А в ГК України знайшла закріплення оренада майнових прав. Внаслідок такого регулювання паї (майнові, земельні), що є за своєю суттю майновими правами і надають можливість уречевлення (отримання в натурі майна) лише в певному порядку, стали набувати рис речей. У всякому разі, їх правові режими зблизилися до ототожнення. Наслідком цього стало те, що ці об'єкти стали посідати проміжне місце між правом і річчю.

Тоді можна говорити, що в українському законодавстві фігурують «чисто» майнове право (наприклад, на частку в статутному капіталі учасника господарського товариства), «уречевлене» майнове право (земельний пай) і «прирівняне до уречевленого» майнове право – наприклад, акції.

Тим часом, найчастіше відбувається і підміна понять в досить усталених правовідносинах. Так, нерідко вживається термін «частка в житловому будинку», «продати свою частку», в той час як з позицій чистоти юридичної термінології слід було говорити про *частку в праві* на житловий будинок, про продаж *частки у праві*.

Спостереження за обговоренням проблематики речей та майнових прав призводить до висновку про їх безпосередній зв'язок з правами на ці об'єкти. Склалося стійке уявлення про те, що права на речі є речовими, відображають стан їх закріпленості за певними особами. У цьому їхня відмінність від зобов'язальних прав, що вважаються динамічними, характерними для обороту об'єктів

цивільних прав. Однак на це занадто спрощене сприйняття вказував ще в свій час О.С. Іоффе, який помітив, що є зобов'язання, де відсутнє будь-яке переміщення благ (товарів). І навпаки, не всі правовідносини, де має місце таке переміщення, є зобов'язальними [7, с. 404].

З цим безумовно слід погодитися і, в свою чергу, додати, що і деякі майнові права відображають стан закріпленості благ за певною особою (якщо блага розуміти, звичайно, в широкому сенсі). Це і майнові права інтелектуальної власності, і майнова складова корпоративних прав (наприклад, на дивіденди).

В цілому, уявлення про об'єкти прав постійно змінюється. Відходять у минуле така їх класифікація, як поділ речей на засоби виробництва і предмети споживання, що повсюдно застосовувався в радянському праві, з'являються доволі екзотичні. Наприклад, в ч. 2 ст. 14 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [8] вказується на те, що «власники істотної участі в банку» повинні мати бездоганну ділову репутацію. З чого по логічним канонам повинно випливати, що сама «істотна участь» і розуміється цим Законом в якості об'єкта. Вельми своєрідний підхід.

Цікаві й спроби представити як об'єкт права документ. Відома тривала дискусія з приводу цінних паперів, які названі документами не тільки в ст. 194 ЦК України, а й в зазвичай прийнятому їх розумінні, а також у законодавстві багатьох країн. Не зачіпаючи питання про бездокументарні цінні папери, відзначимо, що в будь-якому випадку благом є ті права, які засвідчуються цінними паперами. Саме заради них особа їх і набуває. Тоді й виникають питання про те, що ж є насправді об'єктом – права або цінний папір? А, можливо, документ, який і є цінним папером?

Якщо стати на цей шлях, то він цілком може привести і до ототожнення з об'єктами інших документів, як-то – заповітів, протоколів загальних зборів, статутів, договорів та ін. Найбільш барвистим є приклад з таким документом, як паспорт громадянина України, який розуміється як документ, що засвідчує особу *власника* та підтверджує його Українське громадянство [9], з чого логічно випливає, що паспорт є об'єктом права власності громадянина. Обходячи аспекти його використання саме як об'єкта права власності у цивільно-правовому його розумінні, відзначимо, що паспорт громадянина України для виїзду за кордон є *власністю України* [10].

Звичайно, віднесення паспорта до об'єктів права власності бути не повинно, бо до нього незастосовні такі повноваження власника, як володіння, користування і розпорядження. Неможливо

і прирівняти паспорт до інших об'єктів права, наведених у ст.177 ЦК. Втрачається всякий сенс його розуміння як об'єкта права.

Розмивається поняття об'єкта права і з виникненням таких вельми специфічних об'єктів, як, наприклад, машинно-місце, біржове місце, біоресурси, людські органи та ін.

Так, у зв'язку із щільною забудовою в містах та відсутністю вільних місць для стоянок автомобілів і будівництва гаражів стали користуватися великою популярністю місця для автомобілів під багатоквартирним житловим будинком. Власники квартир фінансують і набувають ділянку в підвальному приміщенні, використовуваними ними для стоянки автомобіля. По суті, це частина загального простору в приміщенні, яка навіть не має фізичних способів відокремлення від інших подібних об'єктів, як це має місце, наприклад, з квартирами. Однак воно стала окремим об'єктом права.

Вельми неоднозначним є ставлення до людських органів, анатомічних матеріалів, тканин та ін., які, як відомо, можуть так чи інакше купуватися і використовуватися (для пересадки й в інших медичних цілях). Крім цього, ставиться питання й про віднесення клітин людини до об'єктів цивільних прав (правовідносин). І якщо донедавна такі клітини вважалися виключно складовою частиною людського організму (що, по суті, складається з них, чим і забезпечується його розуміння як єдності зі злагодженою саморегуляцією), без якого вони гинули, то з розвитком медичної науки поступово ситуація змінюється, починаючи з забору, зберігання і використання крові та її компонентів (плазми, еритроцитів, тромбоцитів та ін.) Ще пізніше стали використовуватися ембріональні, репродуктивні і соматичні клітини. Сьогодні вже з клітки вирощують тканину, наприклад, шкірну, яку використовують для пересадки шкіри людини. Звідси, кажучи цивілістичною мовою, наявне «виготовлення з однієї речі іншої речі». Але якщо майнові права законодавець прирівняв до речей за відсутності у них речової форми, то клітини і тканини з них цього не спромоглися, хоча речовинний компонент у них безумовно має місце. Не викликає сумнівів те, що людські органи, тканини, клітини та ін. матеріальні.

Ці об'єкти існують поза людським організмом, відтак, вони не прив'язані до суб'єкта і не становлять його сутність. В силу попиту (у медицині) вони не можуть не вважатися благом, оскільки покликані найчастіше врятувати життя, яке само по собі є найвищим благом. Тобто людські органи, тканини, анатомічні матеріали, будучи лікувальними, медичними засобами, що дозволяють вирішувати проблеми фізичної особи, є тим благом, яке фігурує в правовому середовищі, а тому можуть бути віднесені до об'єктів права.

Закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів» [11] не тільки оперує термінами «взяття», «використання», а й встановлює заборону на торгівлю цими органами і матеріалами (ст. 18). І хоча трансплантація є методом або прийомом, завдяки якому відбувається перенесення матеріалу від донора до реципієнта, тим не менш, для цього необхідні відповідні об'єкти, які беруться з певних джерел, за певних умов і з дотриманням певних вимог і правил та використовуються. При цьому проводиться пошук, підбір відповідного анатомічного матеріалу, його зберігання та інше. У зв'язку з цим неможливо заперечувати фігурування його як об'єкта права, щодо якого проводяться певні не тільки медичні, а й юридично значимі дії. І той факт, що закон забороняє оборот людських органів і анатомічних матеріалів, платне донорство та інші подібні дії, встановлює бюджетне фінансування з проведення заходів, пов'язаних з трансплантацією, не виключає розгляд цих об'єктів як об'єктів права. Тим більше, що мова йде не тільки про медичні послуги – щодо них проводяться наукові розробки, тобто вони задіяні в сфері інтелектуальної власності, про них слід пам'ятати при характеристиці немайнових прав фізичних осіб – право на здоров'я, на життя, на індивідуальність та ін.

Можна навести і протилежний приклад, коли фактично має місце оборот об'єкта, однак неможливо встановити, якого саме, як це відбувається у випадку так званого «придбання спортсмена» спортивним клубом. Зазвичай воліють вести мову про послуги, які надаються спортсменом і, можливо, перевідступаються одним клубом іншому. Однак така правова конструкція очевидно надумана і покликана уникнути розуміння спортсмена як об'єкта, бо він, будучи людиною, є суб'єктом, а не об'єктом права. Отже, в цих випадках встановлення дійсного об'єкта права вельми проблематично.

Все більше стало приділятися уваги високоризиковим об'єктам, правда, не по відношенню до специфіки їх регулювання як таких у цивільному законодавстві, а в зв'язку з наслідками їх використання. Так, відомим для цивілістики є поняття джерела підвищеної небезпеки. Водночас в публічному праві використовується досить широкий спектр схожих термінів – «потенційно небезпечні об'єкти та об'єкти життєзабезпечення», «особливо важливі об'єкти», «небезпечні промислові об'єкти», «критично важливі об'єкти», «об'єкти підвищеного ризику», «гіпераварійні об'єкти» та ін. Небезпека, яка пов'язана з самим їх існуванням і особливо – при їх експлуатації, дозволяє їх поділяти на радіаційно-, хімічно-, біологічно небезпечні об'єкти; пожежовибухонебезпечні об'єкти та інш.

Ці об'єкти фігурують у правовідносинах, пов'язаних із забезпеченням їх безпеки на всіх стадіях життєвого циклу: проектування, будівництва, експлуатації, фізичного захисту, охорони, страхування ризиків і т.п. [12].

До особливостей об'єктів цивільних прав можна додати наступні.

Існують «об'єкти в квадраті» або «об'єкт об'єктів». Таких прикладів досить багато містить регулювання права інтелектуальної власності. Так, одним із об'єктів цього права є торговельна марка (ст. 420, 492 ЦК України). А згідно ч. 2 ст. 5 Закону України «Про знаки для товарів і послуг» об'єктом знака може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень. Винахід і корисна модель є об'єктом права інтелектуальної власності, а об'єктом винаходу та корисної моделі може бути продукт, пристрій, речовина тощо. (ч. 2 ст. 459, ч. 2 ст. 460 ЦК). Промисловий зразок є об'єктом права інтелектуальної власності, а об'єктом промислового зразка – форма, малюнок чи розфарбування або всі разом, визначають зовнішній вигляд промислового зразка (ч. 2 ст. 461 ЦК України).

Можна вбачати «двоствольні об'єкти»: інформація-ноу-хау; інформація-комерційна таємниця; торговельна марка-промисловий зразок; торговельна марка-комерційне найменування. Ноу-хау, яке являє собою відомості будь-якого характеру (винаходи, оригінальні технології, знання, вміння і т. п.), які охороняються режимом комерційної таємниці і можуть відчуватися або використовуватися, є інформацією, проте містить і комерційну таємницю. Що стосується торговельної марки і промислового зразка, то в цивілістичній літературі відзначалися проблеми, пов'язані саме з їх об'єктами [13, с. 5], і колізіями, що виникають унаслідок реєстрації одного і того ж зовнішнього вигляду виробу (тривимірного об'єкту) або площинного рішення і як торгової марки, і як промислового зразка різними особами [14, с. 121-122; 15, с. 425-428].

Певні об'єкти, наприклад, земельні ділянки, можуть регулюватися нормами різного законодавства – земельного, цивільного, про надра, повітряного. Ця ділянка фігурує в якості об'єкта правовідносин, пов'язаних з її обробкою і будівництвом, надкористуванням, використанням повітряного простору над ним.

Варто торкнутися і таких об'єктів, які, виходячи з об'єктивних, речових позицій, надто складно виокремити з навколишніхрівнозначних об'єктів.

Умовно їх можна назвати «беззмистовними об'єктами», прикладом яких є квартира.

Всі звикли вважати її нерухомою річчю, і в цьому відношенні мало у кого виникають сумніви у вірності такої думки. Проте в суперечках про те, кому належать стіни, підлоги і, відповідно, стелі в квартирах, розташованих поруч, і до якої межі можливо стверджувати про право однієї особи на ці «контури» квартири, і де починається право іншої особи на них же – відповіді на ці далеко не пусті питання давати треба. Пропонувалося навіть вважати квартиру простором в багатоквартирному житловому будинку [16, с. 10-19]. Однак тоді доволі проблематичною стає її характеристика як речі, до того ж нерухомої.

Продовжуючи міркування про згадані вище об'єкти, не менш цікаво встановити, яким саме об'єктом є багатоквартирний житловий будинок. Це «фантомний» об'єкт. Як і в прикладі з квартирою, будинок мабуть (візуально) існує, однак правова його приналежність будь-кому і сутність у відриві від інших об'єктів, поміщених в ньому (квартир, допоміжних і нежилых приміщень) залишаються нез'ясованими. Якщо квартири та інші приміщення в будинку є об'єктами права, що належать певним особам, то об'єктом якого права є сам багатоквартирний будинок? І чи є він об'єктом права взагалі, якщо складається з інших об'єктів, без яких він існувати фізично не може? Іншими словами, якщо гіпотетично «витягти» з будинку квартири та інші приміщення, то будинку як такого бути не може ані в фізичному, ані в правовому сенсі. Багатоквартирний житловий будинок не може продаватися, даруватися, тобто він не перебуває в обороті. На багатоквартирний житловий будинок комунального житлового фонду не встановлено право власності, а лише міститься інформація про те, що він враховується на балансі органу місцевого самоврядування. А це, як відомо, не тотожне праву власності. Та й що могло б бути об'єктом права комунальної власності, якщо всі квартири та нежитлові приміщення в такому будинку приватизовані?

В обороті існують і «негідні об'єкти», наприклад, корпоративні права, які продаються, купуються, успадковуються, закладаються, хоча об'єктами не є. Належним об'єктом у цих випадках повинні виступати права на частку в статутному капіталі господарського товариства або акції.

Крім підміни об'єктів, трапляється їх змішання. Найбільш часто це відбувається з таким об'єктом, як підприємство. Пояснення цьому, мабуть, слід шукати в недоліках щодо вимог до державної реєстрації речових прав на нерухомість. Будучи нерухомістю, підприємство (ст. 191 ЦК України) складається з інших об'єктів, у тому числі нерухомих

11. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів : Закон України від 16 липня 1999 року № 1007-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 32. – Ст. 1651.
12. Назаркин М.В. Безопасность высокорисковых объектов и административно-правовые основы ее обеспечения / М.В. Назаркин // Современное право. – 2009. – № 3. – С. 65-69
13. Крижна В. М. Співвідношення прав на торговельну марку та промисловий зразок за законодавством України / В. М. Крижна // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 3. – С. 191-196
14. Ус М.В. Колізії суб'єктивних цивільних прав : моногр. / М.В. Ус. – Х. : Право, 2014. – 224 с.
15. Крат В.І. Коментар до ст. 492 Цивільного кодексу України // Цивільний кодекс України : наук.-практ. коментар / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С.; Т. 6 : Право інтелектуальної власності: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, М-ва юстиції, науковців, фахівців. – 2011. – 592 с. – (Серія «Коментарі та аналітика»). – С. 425-428.
16. Спасибо-Фатєєва І. Поняття нерухомого майна та права на нього / І. Спасибо-Фатєєва // Українське комерційне право. – 2009. – № 9. – С. 10-19
17. Гончаренко В.О. До питання визначення предмета договору позички / В.О. Гончаренко // Суспільство. Держава. Право. Цивільне право. – 2005 –№ 5. – С. 39-42.
18. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 632.
19. Романец Ю.В. Система договоров в гражданском праве России / Ю.В. Романец; Вступ. ст. : В.Ф. Яковлев. – М. : Юристъ, 2001. – 496 с.

Спасибо-Фатеева Инна Валентиновна
ВИДИ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

У статті досліджуються різні види об'єктів цивільних прав – майно, речі, майнові права, уречевлені об'єкти тощо та заторкується проблематика подвійних об'єктів, перетворення об'єктів в одному правовідношенні, об'єктів різного порядку, високо ризикових та нетипових об'єктів і т.п.

Ключові слова: об'єкти, майно, речі, цивільний оборот, регулювання, квартира, житловий будинок.

Спасибо-Фатеева Инна Валентиновна
ВИДЫ ОБЪЕКТОВ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ

В статье исследуются различные виды объектов гражданских прав – имущество, вещи, имущественные права, овеществленные объекты и т.д. и затрагивается проблематика двойных объектов, преобразования объектов в одном правоотношении, объектов разного порядка, высоко рискованных и нетипичных объектов и т.п.

Ключевые слова: объекты, имущество, вещи, гражданский оборот, регулирование, квартира, жилой дом.

Spasibo-Fateeva Inna Valentinivna
OBJECTS OF CIVIL RIGHTS AND THEIR TYPES

The article is dedicated to analyze objects of civil rights and their different types: an asset, things, property rights, materialized objects etc. The problems of double objects, transformation of objects in a same relationship, objects of different forms, high-risk and untypical objects were also investigated.

Key words: objects, asset, things, civil turnover, regulation, flat, house.